

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.9:355.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.4.10>

Ігор Сергійович Поляков,

кандидат юридичних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ

(докторант);

 <https://orcid.org/0000-0001-9329-1705>,

e-mail: nyutabird@gmail.com

**КРИМІНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ
АКТІВ І ЇХНІХ ПРОЄКТІВ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ
ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

Статтю присвячено дослідженню сутності й призначення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів як інструменту протидії корупційній злочинності в секторі безпеки та оборони України. Запропоновано вузьке і широкі тлумачення цієї експертизи. Встановлено доктринальне співвідношення між кримінологічною та антикорупційною експертизами. Визначено основні завдання кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів як засобу протидії корупційній злочинності у секторі безпеки та оборони України.

Ключові слова: корупція, злочинність, правові фактори злочинності, протидія злочинності, кримінологічна експертиза, нормативно-правовий акт, проєкт.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Відповідно до ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу¹. Розв'язана росією повномасштабна війна радикально змінила цю ціннісно-орієнтаційну установку – декларативний принцип суспільного договору українства, підпорядкувавши його потребам практичної діяльності. Це змусило розгортати системи

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 17.11.2024).

соціальної взаємодії, центральною метою яких став захист суверенітету і територіальної цілісності України. Полем концентрації відповідних практик є сектор безпеки та оборони України, під яким відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» слід розуміти систему органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України¹.

Нормальне функціонування сектору безпеки та оборони в єдності його апаратного й смислового компонентів є однією з базових умов забезпечення спроможностей держави та суспільства у відсічі збройній агресії російської федерації, збереження національної державності загалом. Водночас саме цей сектор найбільше потерпає від як зовнішніх, так і внутрішніх факторів обструкції. Серед них одним із найбільш деструктивних є корупція. Її традиційні, інституціоналізовані форми відтворення поєдналися з новітніми можливостями, пов'язаними зі значним збільшенням обсягів матеріальних ресурсів, спрямованих на потреби Збройних Сил України, оборонно-промислового комплексу України, правоохоронних органів та інших суб'єктів вказаного сектору. Тож одним із важливих напрямів посилення спроможностей держави у протистоянні злочинно-агресивній російській експансії є вдосконалення механізмів протидії корупції в секторі безпеки та оборони. Серед інноваційних інструментів реалізації цього завдання – запровадження інституту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проектів.

Стан дослідження проблеми

Проблеми протидії корупційній злочинності від самого початку незалежності України залишалися у фокусі уваги дослідників-кримінологів і криміналістів та досі не втрачають своєї актуальності. Відомими є праці В. С. Батиргарєєвої, О. Ю. Бусол, В. В. Голіни, О. М. Джужи, М. Г. Колодяжного, О. Г. Кулика, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, Ю. В. Орлова, В. М. Поповича, В. О. Тулякова, В. І. Шакуна, О. Ю. Шостко

¹ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 17.11.2024).

та інших дослідників, які сформували загальнотеоретичний фундамент розуміння феномена корупції, корупційної злочинності, особливостей функціонування корупційних схем тощо. Водночас наявні напрацювання, як свідчить чинна антикорупційна практика, по-перше, не досягли бажаного результату у зниженні рівня корупціоналізації державного апарату (у кримінологічному розумінні), по-друге, не враховують змінених умов відтворення корупції під час війни. Реагування на ці виклики вимагає пошуку нових підходів і нетрадиційних методів.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення можливостей, напрямів застосування кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів як засобу протидії корупційній злочинності в секторі безпеки та оборони України.

Завданнями дослідження є:

- визначення поняття кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів;
- встановлення співвідношення між кримінологічною й антикорупційною експертизою нормативно-правових актів і їхніх проєктів;
- з'ясування та опис основних завдань кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів на предмет встановлення корупційних ризиків у діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони України.

Наукова новизна дослідження

Дістали подальшого розвитку поняття та зміст кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів; удосконалено наукове розуміння завдань цієї експертизи з метою протидії корупційній злочинності в секторі безпеки та оборони України, а також окремих її науково-методичних засад.

Виклад основного матеріалу

Корупційна злочинність у секторі безпеки та оборони України має розлоге детермінаційне підґрунтя. У його структурі виняткове значення мають так звані правові чинники. У їх структурі у кримінології зазвичай виокремлюють нормативно-правові детермінанти, під якими в науці розуміють «такі положення нормативно-правового акта чи його проєкту, які детермінують чи здатні детермінувати вчинення кримінальних правопорушень або ж блокують дію антикримінальних заходів, що вживаються суспільством і державою» [1, с. 102–105]. Водночас нормативно-правові чинники злочинності загалом та корупційної злочинності в досліджуваній сфері зокрема є не виключними об'єктами кримінологічної уваги в межах вивчення правової детермінації злочинності. Як слушно наголошує Д. М. Миронюк,

«кримінологічно неефективним є таке правове регулювання, у структурі механізму якого в наявності такі елементи (норми права, правореалізація, правозастосування, правовідносини), які набувають самостійного криміногенного значення та/або негативно впливають на функціонування системи протидії злочинності» [2, с. 62]. Отже, не лише нормативно-правові, а й інші чинники зі складу механізму правового регулювання варто піддавати аналізу, коли йдеться про повноцінне експертне дослідження нормативно-правових актів не лише як текстів, а і як юридико-семантичних нормативних моделей поведінки, діяльності. Такий діяльнісний зріз відповідає інституціональному підходу до розуміння сутності самої злочинності, який розвивається у працях одеської кримінологічної школи (В. М. Дрьомін). Тож варто бути свідомим тієї обставини, що індикатори правової детермінації корупційної злочинності у секторі безпеки та оборони формалізуються через критерії кримінологічної ефективності правового регулювання у цій сфері в цілому, а не обмежуються виключно положеннями спеціалізованих нормативно-правових актів безвідносно практики їх застосування. Такий підхід дозволяє охопити увагою експертно-кримінологічного дослідження доволі широкий спектр об'єктів, включно з корупційними схемами як особливими алгоритмізованими формами діяльності в полі правового регулювання з використанням його елементів як інструментів для вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Проведення такого експертного аналізу, безумовно, не може й не повинно відбуватися хаотично чи інтуїтивно. Воно вимагає виваженої методики та, зрештою, інституціоналізованої платформи, роль якої виконує інститут кримінологічної експертизи. Вона є давно затребуваним інструментом кримінологічної практики, який, утім, досі не був реалізований у практичному житті.

Водночас примітним є те, що 11 травня 2023 р. Президентом України було схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки. Одним із пріоритетних напрямів реформування як елемент забезпечення послідовності кримінальної політики в запобіганні злочинності, захисті суспільства та держави від кримінальних правопорушень визначено обов'язкове проведення кримінологічної експертизи проєктів законів про внесення змін до кримінального, кримінального процесуального та суміжного законодавства України (п. 2.8 розд. II Плану)¹. Цим самим на офіційному рівні визначено завдання,

¹ Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023 // БД «Законодавство

яке давно артикульоване у вітчизняній кримінологічній науці та вже отримало значний ступінь наукового розроблення в межах спеціально-кримінологічного інструментарію протидії злочинності.

Вважається, що ідея запровадження кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів у структури антикримінальної практики належала академіку А. П. Закалюку. Ще в 1991 р. за його ініціативи та під його керівництвом було розпочате дослідження концептуальних і методологічних проблем кримінологічної експертизи [3, с. 189]. У результаті до наукового обігу було запроваджено категорії кримінологічної ефективності як «різновиду соціальної ефективності закону, а також засобів науково-кримінологічного забезпечення законотворення» [4, с. 70], серед яких кримінологічна експертиза посідає центральне місце. За первинним задумом вона мала проводитись щодо виявлення умов усунення кримінологічної невідповідності (неефективності) законопроєкту, запобігання його негативним наслідкам у вигляді створення сприятливих умов для вчинення злочинів [3, с. 189].

Важливо наголосити, що А. П. Закалюк у своїй концепції заклав комплексне розуміння меж предметного наукового експертно-кримінологічного оцінювання, що охоплює дослідження як криміногенних властивостей, так і антикриміногенного потенціалу відповідного нормативно-правового акта чи його проєкту. Зокрема, він стверджував, що відповідність закону об'єктивній реальності у кримінологічному аспекті можлива за умов, коли в законі враховано як реально наявні, так і прогнозовані чинники у регульованій сфері. Ці чинники можуть мати як антикриміногенний характер, так і детермінувати злочинність. Водночас реалізація закону має передбачати стимулювання перших та усунення або нейтралізацію других [3, с. 193; 5, с. 102]. Схожу думку висловлює й академік О. М. Костенко, який визначає кримінологічну експертизу як «процес встановлення шляхом відповідного дослідження криміногенних і антикриміногенних властивостей тих чи інших соціальних феноменів» [6, с. 189].

Функціональний підхід до визначення кримінологічної експертизи сформував у вітчизняній правничій науці уявлення про її зміст не лише як дослідження поточного стану явищ і процесів із кримінологічним значенням, а й як інструменту прогнозування та наукового передбачення змін у кримінологічній ситуації в окремих сферах суспільних відносин. Це пов'язано з правовими інноваціями та новими умовами, що, залежно від підходів і об'єктів, дозволяє розглядати експертизу у вузькому та широкому розуміннях [3, с. 196; 7, с. 126; 8, с. 70].

На наш погляд, найбільш вдалою є вузько-предметна інтерпретація кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів Ю. В. Орлова, який визначає її як «спеціальне, здійснюване на основі науково обґрунтованої методики кримінологічне дослідження нормативно-правових актів і їх проєктів, спрямоване на виявлення, усунення або мінімізацію впливу таких їх положень, що детермінують або ж можуть детермінувати злочинність чи блокують або можуть блокувати дію антикримінальних заходів (засобів), що вживаються суспільством і державою» [1, с. 64].

О. М. Джужа та А. В. Кирилюк презентують широке наукове бачення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів. Вони розглядають її як частину функціональної дефініції влади, спосіб бачення, наукову платформу для вибору цілей, стратегії та тактики протидії злочинності. Законодавче оформлення експертизи, на їхню думку, є одним з елементів прикладної завершеності кримінології – її правотворчості та правозастосування. Це сприяє формуванню комплексного правового напрямку, який перебуває у зоні тяжіння численних нормативно-правових інтересів, що перетинаються у сфері боротьби з кримінальними явищами. Водночас таке утворення поки що не існує в чистому вигляді [7, с. 136]. У зв'язку із цим закономірною та в цілому послідовною виглядає позиція Ю. В. Орлова щодо представлення в широкому розумінні кримінологічної експертизи як «форми кримінологічного контролю, що реалізується у вигляді наукового забезпечення процесу правотворчості і здійснюється в межах кримінологічної політики держави» [1, с. 72].

Пов'язування кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів з інструментами кримінологічної політики та формами кримінологічного контролю є виправданим й обґрунтованим з огляду на призначення самого експертно-кримінологічного дослідження та його бар'єрні функції в механізмі правотворчості й забезпечення кримінологічної ефективності правового регулювання, зниження його криміногенної ризикованості та підвищення спроможностей у сфері протидії злочинності. Проте, враховуючи зазначені властивості кримінологічної експертизи, зведення її лише до форм кримінологічного контролю виглядає певним спрощенням, навіть якщо ці форми мають інструментальну приналежність до кримінологічної політики.

Справа в тому, що сутність контролю (як функції управління) полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на об'єкти управління, який передбачає систематичний нагляд, спостереження за їхньою діяльністю для виявлення відхилень від встановлених норм, правил, вимог чи завдань у процесі їх виконання [9, с. 25; 10, с. 99]. Зрозуміло, що для нагляду та контролю всього механізму правового регулювання,

включаючи правотворчість, принаймні у форматі функціонування правової, демократичної держави, немає жодних можливостей. Саме тому навряд чи можливо зводити кримінологічну експертизу до форми контролю за правотворчістю, правозастосуванням або правовідносинами. Так, елементи контрольної діяльності мають функціонал експертно-кримінологічних досліджень, і проявлятися вони можуть здебільшого тоді, коли йдеться про використання кримінологічного моніторингу за результатами ухвалення нормативно-правового акта (можливо як складової кримінологічного експерименту), який вмонтований у пролонгований механізм кримінологічної експертизи. Це передбачає проведення повторного експертного дослідження за результатами моніторингу дії нормативно-правового акта через деякий, заздалегідь визначений або оперативно (ситуаційно) зафіксований проміжок часу. Окрім того, контрольні функції кримінологічної експертизи можуть проявлятися й поза моделлю моніторингової пролонгації, коли необхідність у проведенні такої експертизи (*de lege ferenda*) обґрунтовується наявністю реальних і доволі серйозних підстав вважати, що чинний нормативно-правовий акт або окремі його положення мають криміногенні властивості. Кримінологічний контроль у цьому разі зводиться до двоактної діяльності: 1) порівняння супутніх криміногенних ефектів (щодо нормативно-правового акта загальносоціальної регулятивної спрямованості) або недостатньої ефективності (щодо спеціалізованого нормативно-правового акта у сфері протидії злочинності, так званого кримінологічного закону чи іншого нормативно-правового акта) закону, підзаконного нормативно-правового акта з результатом їхньої дії та метою ухвалення, яка заявлена розробником, ініціатором та зафіксована зазвичай (щодо закону) у пояснювальній записці до законопроекту; 2) складання та надсилання висновку експертизи суб'єкта правотворчості з метою внесення відповідних змін і доповнень та/або суб'єктам управлінської діяльності у відповідних сферах правового регулювання з метою вдосконалення правореалізаційних, контрольних, наглядових процедур.

Водночас кримінологічна експертиза, враховуючи перспективу законодавчого припущення, має проводитись не тільки і не стільки щодо чинних нормативно-правових актів, скільки щодо їхніх проєктів. Ця обставина майже повністю елімінує контрольну функцію експертизи та натомість презентує її правотворчий потенціал. Виходячи з цього, у вузькому значенні під кримінологічною експертизою нормативно-правових актів і їхніх проєктів пропонуємо розуміти спеціальне, здійснюване на основі розробленої методики наукове експертне дослідження в галузі права, що має на меті виявлення правових факторів злочинності або правових криміногенних ризиків у зв'язку з ухваленням чи дією нормативно-правових актів. У широкому ж значенні досліджуваний

вид кримінологічних експертиз можливо розуміти як форму наукового, кримінологічного супроводу правотворчості та дії права, реалізація якої забезпечує зниження криміногенності правового регулювання та/або підвищення його кримінально-превентивного потенціалу, кримінологічної ефективності.

Принагідно зауважимо, що в Україні вже тривалий час функціонує один із різновидів кримінологічної експертизи – антикорупційна експертиза. Кримінологічною доктриною її визначення сформульоване як спеціальне експертно-кримінологічне дослідження нормативно-правових актів і їхніх проєктів, спрямоване на виявлення, усунення або мінімізацію впливу таких їхніх положень, що детермінують або ж можуть детермінувати корупційні правопорушення чи блокують або можуть блокувати дію антикорупційних заходів (засобів), що вживаються суспільством і державою [11, с. 698]. Це урегульована нормами права діяльність державних і суспільних суб'єктів з виявлення в проєктах та чинних нормативно-правових актах певних чинників, що сприяють чи можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень чи правопорушень, пов'язаних з корупцією, розроблення рекомендацій щодо усунення цих чинників та врахування цих рекомендацій у відповідних актах, що підлягають обов'язковому оприлюдненню [12, с. 150–151]. Антикорупційна експертиза – це спеціальна правова діяльність, яка повинна відповідати певним критеріям, що дозволять належним чином оцінити ефективність здійснення експертизи спеціально уповноваженими на таку діяльність суб'єктами [13, с. 236]. У проведенні антикорупційної експертизи беруть участь різні суб'єкти, які відрізняються один від одного своїм правовим статусом [14, с. 366].

Відповідно до частин 1–3 ст. 55 Закону України «Про запобігання корупції» з метою виявлення в чинних нормативно-правових актах та проєктах нормативно-правових актів факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій щодо їх усунення проводиться антикорупційна експертиза. Обов'язкова антикорупційна експертиза здійснюється Міністерством юстиції України, крім антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів, внесених на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України, яка здійснюється комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належить питання боротьби з корупцією. Обов'язковій антикорупційній експертизі, яка проводиться Міністерством юстиції України, підлягають усі проєкти нормативно-правових актів, що вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України¹.

¹ Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 17.11.2024).

Згідно з ч. 4 ст. 55 вказаного Закону, антикорупційна експертиза нормативно-правових актів здійснюється Міністерством юстиції України згідно із затвердженим ним щорічним планом. Така експертиза здійснюється щодо законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України в таких сферах: 1) прав та свобод людини і громадянина; 2) повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) надання адміністративних послуг; 4) розподілу та витрачання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів; 5) конкурсних (тендерних) процедур. Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів державних органів, нормативно-правові акти яких підлягають державній реєстрації, здійснюється під час такої реєстрації¹. На нормативному рівні визначено також і порядок проведення такої експертизи².

Кримінологічний аналіз викладених положень Закону України «Про запобігання корупції», їх оцінювання на предмет відповідності спектру завдань кримінології та експертно-кримінологічного дослідження дозволяють дійти висновку про те, що антикорупційна експертиза, хоча і є важливим інструментом виявлення корупціогенних ризиків у проєктах нормативно-правових актів, проте має обмежений потенціал. Корупційну злочинність у реальному соціально-діяльностному вимірі не можна ізолювати або вивчати як автономну систему кримінальних практик. Вона є відкритою системою, що відчуває на собі ефекти дифузії, функціонально інтегрується з іншими інституціоналізованими, позакорупційними, міжгалузевими практиками, зокрема в секторі безпеки та оборони. Тому антикорупційну експертизу варто розглядати як різновид кримінологічної. Водночас остання є ширшою за предметом, функціями, завданнями, прикладною значущістю. Отже, нормативно-правові акти і їхні проєкти, що регулюють суспільні відносини як безпосередньо у сфері діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони України, так і дотичних до неї суб'єктів (наприклад, медико-соціальних експертних комісій, які вмонтовані в механізм реалізації мобілізаційних заходів та впливають на кадровий потенціал Збройних Сил України), мають піддаватися і антикорупційній, і кримінологічній експертизі.

Основними завданнями кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів як засобу протидії корупційній

¹ Там само.

² Деякі питання проведення антикорупційної експертизи : наказ М-ва юстиції України від 18.03.2015 № 383/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0303-15> (дата звернення: 17.11.2024).

злочинності у секторі безпеки та оборони України, на нашу думку, є виявлення:

- дефектів у правовому регулюванні контрольних механізмів за реалізацією повноважень суб'єктів сектору безпеки та оборони;

- нормативних передумов для вчинення корупційних кримінальних правопорушень з використанням дискреційних повноважень;

- недоліків (невдало визначених понять, протиріч, дублювання повноважень, дискреційних положень) у регулюванні здійснення контролю-наглядових процедур, надходження, постановки на облік, обігу, списання майна у сфері діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони України;

- невідповідності між реальними потребами суб'єктів правовідносин та наявними законними механізмами їх задоволення, реалізації, що детермінує запит існування компенсаторних корупційних практик. Це, зокрема, стосується питань комплектування підрозділів Збройних Сил України, переміщення по службі, матеріально-речового забезпечення тощо;

- правових корупційних чинників у механізмах здійснення оборонних закупівель та їх нейтралізація. Зокрема, особливу увагу слід приділити закупівлям, що здійснюються поза тендерним процедурами. Важливо унормувати й створити ефективну систему антикорупційного контролю, яка охоплюватиме всі етапи: розміщення, виконання та прийом результатів виконання оборонного замовлення, проведення ремонтних, відновлювальних робіт військової техніки, систем озброєння тощо.

Окреслені завдання не є вичерпними, а їхній опис має на меті виконання лише первинної та орієнтовної функції. Подальша її реалізація передбачає: а) розроблення сучасної матриці нормативно-правових криміногенно-корупційних ризиків у секторі безпеки та оборони України; б) деталізацію цілей, завдань, напрямів, об'єктів експертно-кримінологічного дослідження; в) формалізацію інституту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів, для чого необхідним є розроблення та ухвалення відповідного спеціального закону, положення, методики проведення, визначення кола суб'єктів, їхніх повноважень, відповідальності. Здійснення цих кроків – справа подальших наукових досліджень.

Висновки

Підсумовуючи, зауважимо, що кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їхніх проєктів може стати ефективним засобом у протидії корупційній злочинності в секторі безпеки та оборони України. Її запровадження – це вимога часу та один із компонентів Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки.

У вузькому значенні під кримінологічною експертизою нормативно-правових актів і їхніх проєктів запропоновано розуміти спеціальне, здійснюване на основі розробленої методики наукове експертне дослідження в галузі права, що має на меті виявлення правових факторів злочинності або правових криміногенних ризиків у зв'язку з ухваленням чи дією нормативно-правових актів. У широкому ж значенні досліджуваний вид кримінологічних експертиз можливо розуміти як форму наукового, кримінологічного супроводу правотворчості та дії права, реалізація якої забезпечує зниження криміногенності правового регулювання та/або підвищення його кримінально-превентивного потенціалу, кримінологічної ефективності.

Кримінологічна та антикорупційна експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів співвідносяться як рід і клас експертиз у галузі права. Антикорупційна експертиза є різновидом кримінологічної та має доповнювати її у практиці протидії корупційній злочинності, зокрема в секторі безпеки та оборони. Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення науково-методичних, організаційно-правових засад провадження кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їхніх проєктів, що регулюють відносини у сфері безпеки та оборони України. Крім того, ця експертиза має стати одним із важливих елементів інституціональних реформ у механізмі перехідного правосуддя.

Список бібліографічних посилань: 1. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проєктів: науково-методичне забезпечення : монографія. Сімферополь : КРП «Видавництво Кримнавчпеддержвидав», 2010. 266 с. 2. Миронюк Д. М. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 227 с. 3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 3: Практична кримінологія. 320 с. 4. Закалюк А. П. Методологічні проблеми підвищення якості законотворення в Україні засобами науково-кримінологічної експертизи. *Вісник Академії правових наук України*. 1996. № 7. С. 68–77. 5. Закалюк А. П. Про запровадження в Україні кримінологічної експертизи. *Право України*. 1999. № 7. С. 100–104. 6. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу : монографія. Київ : Атіка, 2008. 352 с. 7. Джужа О. М., Кирилюк А. В. Кримінологічна експертиза як засіб удосконалення законотворчого процесу. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією*. 2003. № 8. С. 125–137. 8. Джужа О. М., Кирилюк А. В. Кримінологічна експертиза як один з напрямків кримінологічної практики. *Право України*. 2003. № 10. С. 68–74. 9. Гуцаленко А. В., Коцупатий М. М. Державний фінансовий контроль. Київ : Центр учб. літ., 2009. 424 с. 10. Кузнецов А. А. Управлінський контроль: сутність, місце та призначення. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2015. № 2 (19). С. 97–106. 11. Орлов Ю. В.

Антикорупційна експертиза проєктів нормативно-правових актів як різновид кримінологічної практики: характеристика та шляхи удосконалення. *Форум права*. 2012. № 1. С. 697–703. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_1_109.pdf (дата звернення: 17.11.2024). **12.** Олійник А. Ю., Оніщик Ю. В. Поняття та види антикорупційної експертизи нормативно-правових актів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 148–151. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/32>. **13.** Луговий І. О., Ярошенко Ю. В. Поняття та види антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 236–241. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.41>. **14.** Діордіца І. В., Дасюк В. В. Антикорупційна експертиза в публічному адмініструванні та перспективи її впровадження органами місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 364–368. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/82>.

Надійшла до редколегії 20.11.2024

Прийнята до опублікування 17.12.2024

Polyakov I. S. Criminological examination of law acts and their drafts in the system of measures to combat corruption crime in the security and defense sector of Ukraine

The article is devoted to the study of the essence, purpose of criminological examination of regulatory legal acts and their drafts as a tool for combating corruption crime in the security and defense sector of Ukraine. A narrow and broad understanding of the specified examination is proposed. It is established that criminological examination as such is broader in subject matter, functions, objectives, and applied significance than anti-corruption. The latter is one of the types of criminological. The position is substantiated, according to which regulatory legal acts and their drafts, which regulate social relations both directly in the sphere of activity of entities of the security and defense sector of Ukraine, and of entities related to it (for example, medical and social expert commissions, which are built into the mechanism for implementing mobilization measures and affect the personnel potential of the Armed Forces of Ukraine) should be subjected to both anti-corruption and criminological examination.

The main tasks of criminological examination of regulatory legal acts and their drafts as a means of combating corruption crime in the security and defense sector of Ukraine are identified, which include: identifying defects in the legal regulation of control mechanisms for the implementation of the powers of security and defense sector entities; identifying regulatory prerequisites for committing corruption criminal offenses using discretionary powers; identifying shortcomings (poorly defined concepts, contradictions, duplication of powers, discretionary provisions) in regulating the implementation of control and supervisory procedures, receipt, registration, circulation, write-off of property in the field of activity of security and defense sector entities of Ukraine; identifying discrepancies between the real needs of legal entities and the existing legal mechanisms for their satisfaction and implementation, which determines the request for the existence of compensatory corruption practices; identification

and neutralization of legal corruption factors in the mechanisms of defense procurement, in particular through non-tender procedures, as well as at the stages of placement, execution and acceptance of the results of the defense order for repair and restoration work on military equipment and weapons systems.

Keywords: corruption, crime, legal factors of crime, combating crime, criminological examination, regulatory legal act, project.

